1- https://bianet.org/bianet/militarizm/234887-devletin-ve-toplumun-paramiliterlesmesi

2- https://bianet.org/bianet/militarizm/234936-turkiye-de-paramilitarizmin-kisa-tarihi

Türkiye'de Devletin ve Toplumun Paramiliterleşmesi

Paramilitarizm, son dönemlerde Türkiye'de çokça bahsedilen bir konu oldu. Hem 2015 sonrası Halk Özel Harekat, bekçilik sistemi, SADAT'ın çeşitli illerde sivillere silahlı eğitimler verdiğine dair iddialar, cübbeli Ahmet hoca olarak bilinen Ahmet Mahmut Ünlü'nün selefi grupların silahlandığına dair iddiaları vb iç gelişmeler; hem de Rojava, Libya, Karabağ'daki çatışmalara gönderilen İslamcı ve milliyetçi silahlı çeteler, yine Fransa'da yasaklanan ülkücü gruplar vb. durumlar paramilitarizm tartışmasını hep gündemde tuttu. 2015 sonrası devlette ve toplumdaki bu dönüşümü analiz edebilmek için verilen tarihsel örnekler ise 1990'ların paramiliter gruplarıydı (JİTEM , Korucular, Özel Tim vb.). Fakat bu tartışmalarda iki konu genelde göz ardı edilmektedir. Birincisi kavramsal olarak paramilitarizmin ne olduğu, ikincisi de Türkiye'de paramilitarizmin kaynaklarının ve tarihsel arka planının nasıl tanımlanabileceği konusundaki belirsizliklerdir. Dolayısıyla bu yazı, özellikle 2015 sonrası devletin dönüşümünün daha iyi anlaşılabilmesi için bu iki konuda iki bölüm halinde kısa bir tartışma yürütmeyi amaçlamaktadır.

Paramilitarism nedir?

Paramiliter terimi etimolojik olarak iki kelimeden oluşan bir ifadedir. 'Para' ön eki, birlikte kullanıldığı kelimeye 'yanında', 'yakınında', 'ötesinde', 'dışında', 'beraberinde' gibi anlamlar katmaktadır.[1] Militer ise silahlı askeri birlikler için kullanılan bir ifadedir. Paramiliter terimi ağırlıklı olarak devletlerin resmi güvenlik güçlerinin dışında oluşturulmuş devlet yanlısı silahlı birlikler için kullanılmaktadır. Literatürde paramiliter grupları tanımlayan ve onları resmi silahlı birliklerden ayıran bazı kriterler şöyle sıralanabilir: Yarı resmi veya gayri resmi devlet yanlısı silahlı gruplar olmaları; güvenlik bürokrasisinin hiyerarşik yapılanmasına oranla daha esnek ve farklı bir organizasyonel yapıya sahip olmaları; eylemlerinden ötürü devlet kurumları tarafından reddedilebilir esnek bir ilişkiye sahip olmaları; askeri ve/veya siyasi stratejilerin parçası olmaları, genel olarak iç-savaş benzeri çatışmalarda kullanılmaları; ve son olarak gerçekleştirdikleri eylemlerden dolayı kişisel ekonomik çıkar sağlamaları. Paramiliter grupları betimlemek için sıklıkla referans verilen bu özellikler aynı zamanda paramilitarizm kapsamında değerlendirilen grupların oldukça geniş bir repertuar içinde ele alınabileceğine işaret etmektedir. Dolaysıyla paramiliter gruplara dönük bir tanımlama; ölüm timlerinden devleti korumayı kendine misyon edinmiş kalabalık güruhlara, organize suç örgütlerinden aşırı-milliyetçi yapılanmalara kadar farklı kategorideki birçok silahlı grubu kapsamaktadır.[2]

---

[1] Uğur Ümit Üngör, *Paramilitarism: Mass Violence in the Shadow of the State* (Oxford, New York: Oxford University Press, 2020).

[2] Alex Alvarez, "Militias and Genocide," *War Crimes, Genocide, & Crimes Against Humanity* 2 (2006): 1–33; Bruce B. Campbell, "Death Squads: Definition, Problems and Historical Context," in *Death Squads in Global*

Devletlerin güvenlik birimleri dışında paramiliter özelliklere sahip grupların kökenleri erken modern dönemlere kadar uzatılabilse de (korsanlar, eşkıyalar vb.), paramiliter teriminin sistematik kullanımı ilk olarak 1930'larda faşist ülkelerdeki siyasi partilerin kurduğu silahlı grupları tanımlamak için kullanıldı. Ardından, sömürge sonrası çatışmalarda ağırlıklı olarak devlet yanlısı silahlı gruplar için kullanılan bir terim oldu.[3] Bununla beraber devlet yanlısı sağcı milis gruplar için de sıklıkla kullanılageldi. İkinci dünya savaşı sonrası konvansiyonel savaşların azalması ile birlikte proxy war denilen vekalet savaşları ya da taşeron gruplar eliyle yürütülen çatışmalar, savaşların yeni formunu belirledi. Bu durum özellikle soğuk savaşın sona ermesi ile daha da belirginleşti. Literatürde bu tür yeni karakterdeki çatışmalar, 'hibrid savaş', 'dejenere ya da kirli savaş', 'yeni savaş', 'küçük savaş', 'düşük yoğunluklu çatışma' benzeri birçok farklı isimle tanımlanmaktadır.[4] Böylesi çatışmaların temel özelliği, ağırlıklı olarak iç savaşları işaret etmesi ve bu çatışmalarda paramiliter grupların çok yoğun biçimde kullanılmasıdır. Paramilitarizm üzerine yapılan niceliksel bir araştırmada, 1981-2007 yılları arasında 88 ülkedeki iç çatışmalarda 332 farklı paramiliter grubun varlığından bahsedilmektedir.[5]

Yeni çatışma formunun ana aktörlerinden birinin paramiliter gruplar olduğunu gösteren bu bilgiler, neredeyse dünyanın her bölgesinde görülmektedir. Demokratik olduğunu iddia eden İngiltere'den demokrasi ile baştan beri kavgalı olan Türkiye'ye kadar birçok farklı ülke, özellikle iç çatışmalarda paramiliter gruplar kuruyor, onları destekliyor veya var olan devlet-dışı silahlı gruplarla işbirliği yapıyor. Dolayısıyla modern devletin en belirgin özelliği olan şiddet kullanma tekeline sahip olmak, tartışmalı bir duruma geliyor. Burada önemli bir noktaya vurgu yapmak gerekiyor; devlet destekli paramiliter grupların kurulma amaçları genelde savaş yürütülen gruba karşı kullanılmaları değildir. Zira paramiliter gruplar, silahlı muhalif gruplarla oldukça az karşılaşıp çatışmaya girerler. Onların asıl hedefi silahlı muhalif grupları destekleyen ya da öyle olduğu varsayılan sivillerdir. Muhalif grubun, ya da bir gerilla örgütünün kitlesi ile bağının koparılması paramiliter grupların asıl amacıdır. Dolayısıyla paramilitarizmin, ağırlıklı olarak askeri olmaktan çok siyasi stratejilerin bir parçası olduğu söylenebilir.

Türkiye örneğinde bu grupları nasıl tanımlamak gerekiyor? Türkiye'de paramilitarizm denildiğinde ağırlıklı olarak 1990'larda kullanılan gruplar, JİTEM, Özel Harekat Timleri, Korucular ve belli bir dönemle sınırlı da olsa Hizbullah akla geliyor. Fakat 2015-16 yıllarındaki kent çatışmalarında-yıkımlarında JÖH, PÖH, Esedullah gibi farklı paramiliter yapıların oluşturulduğu göze çarpmaktadır. Türk devlet elitlerinin çeşitli dönemlerde bu gruplara başvurmasının sebebi nedir? Türkiye bağlamında paramiliter grupların kurulma nedenleri

---

Perspective: Murder with Deniability, ed. Arthur D. Brenner and Bruce B. Campbell (Palgrave Macmillan, 2002), 1–26; David Kowalewski, "Counterinsurgent Vigilantism and Public Response: A Philippine Case Study," *Sociological Perspectives* 34, no. 2 (1991): 127–44; Sabine C. Carey and Neil J. Mitchell, "Progovernment Militias," *Annual Review of Political Science* 20, no. 1 (2017): 127–47.

[3] Robert Gerwarth and John Horne, "Vectors of Violence: Paramilitarism in Europe after the Great War, 1917–1923," *The Journal of Modern History* 83, no. 3 (2011): 489–512, https://doi.org/10.1086/660364.

[4] Mary Kaldor, *New and Old Wars* (Stanford University Press, 2007).

[5] Sabine C Carey, Neil J Mitchell, and Will Lowe, "States, the Security Sector, and the Monopoly of Violence: A New Database on Pro-Government Militias," *Journal of Peace Research* 50, no. 2 (2013): 249–58.

nelerdir? Bu grupları kuran ve kullanan birçok devletin gerekçeleri farklı olsa da iki neden hemen her ülkede öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Türkiye örneğinde devletin bekası olarak ortaya çıkan ulusal güvenlik iddiasıdır. Diğeri ise, paramiliter grupların özellikle savaş suçları kapsamında değerlendirilebilecek eylemleri söz konusu olduğunda, devletlerin bu gruplarla olan ilişkilerini ya da grupların varlığını reddetmeleridir. Türkiye örneğinde özelikle 1984'te başlayan çatışmaların ardından oluşturulan paramiliter gruplar için bir üçüncü neden daha sayılabilir: Türk devletinin askeri kurumlarının Kuzey Kürdistan'da düzensiz savaş kapasitesinin yetersizliği ve devletin bir bütün olarak zayıflığı. Dolayısıyla devletler açısından, bu gruplar resmi güvenlik güçlerine göre daha az masraflı ve eylemlerinin sonuçları nedeniyle herhangi bir hukuki sorunla karşılaşıldığında rahatlıkla reddedilebilir bir forma sahiptir. Türkiye örneğinde ise bir siyasal kriz yaşadığında veya kriz çıkarılması istenildiğinde, bir 'iç tehditle' karşılaştığında veya devletin gövdesini oluşturan Sünni Türk ideolojik çeperinin dışında kalan diğer gruplara mesaj verilmesi istediğinde paramiliter grupların ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Özellikle bu grupların katliamlar ve pogromlarda rol aldığı, ardından sönümlendiği ve bunun neredeyse bir asırdan fazladır süregelen bir siyaset olarak uygulandığı söylenebilir.

Türkiye'de Paramilitarizmin Kısa Bir Tarihi

Osmanlının geç döneminden günümüze Türk devlet geleneğinde, paramilitarizmi bir siyaset tarzı olarak kullanmanın, kimi kopukluklar olsa da, bir sürekliliğe sahip olduğu söylenebilir. II. Abdulhamid 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı'nın Doğu siyasetini yeniden dizayn etmek istediğinde attığı ilk adım, devlete sadık ve neredeyse tamamı Sünni Kürtlerden oluşan Hamidiye Alaylarını kurdurmak olmuştu. Bununla aynı anda iki siyasi amaç hedeflenmişti. Birincisi, Ermenilerin ulusal örgütlenmelerini engellemek ve dağıtmak, ikincisi de Kürtlerin ulusal uyanışını sekteye uğratmaktı.[6] 20. yüzyılın başlarında Balkan halklarının ulusal mücadelelerini engellemek için resmi askeri birliklerle yapılan operasyonların yanında *fedailer* adıyla örgütlenen sultana bağlı çeteler-paramiliter gruplar da faaliyet gösteriyordu. Abdulhamid'den iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) de paramiliter gruplar kurma ve kullanma geleneğini sürdürdü. 1914 yılında çokça bilinen Teşkilat-ı Mahsusa, diğer adıyla Umur-u Şarkiye Dairesi, Balkan savaşlarının yenilgisi sonrası kuruldu ve İmparatorluğun birçok bölgesinde aktif olsa da adından anlaşılacağı gibi asıl amacı imparatorluğun doğusundaki istihbarat faaliyetleriydi. Örgüt, yerellerde farklı adlarla birçok dernek kurmuştu. Tarık Zafer Tunaya'nın da vurguladığı gibi *Osmanlı Genç Dernekleri* adıyla 44 farklı bölgede 706 şube açmışlardı.[7] Ermeni ve diğer Hristiyan ve Türk olmayan gruplara karşı gerçekleştirilen soykırım ve katliamlarda bu grubun rolünün belirleyici olduğu söylenebilir.[8] Teşkilat-ı Mahsusa, 1918 yılında savaşın bitmesi ve Osmanlının yenilgisi sonrası lağvedilse de farklı adlarla varlığını sürdürdü ve cumhuriyet sonrası istihbarat kurumlarına ilham kaynağı oldu.

[6] Osman Aytar, *Hamidiye Alaylarından Köy Koruculuğuna* (İstanbul: Medya Güneşi, 1992).
[7] Tunaya, Türkiyede Siyasi Partiler, 1:472-73.
[8] Uğur Ümit Üngör, *The Making of Modern Turkey: Nation and State in Eastern Anatolia, 1913-1950* (Oxford: Oxford University Press, 2011).

Cumhuriyet'in kuruluşunun hemen öncesinde, Ankara hükümeti döneminde, Topal Osman'ın çetesiyle Pontus ve Koçgiri'de gerçekleştirdiği katliamlar oldukça bilinen örneklerdendir. Cumhuriyet'in ilanını takip eden tek parti döneminde yine paramiliter gruplar kurulup kullanıldı. Bunlardan biri 1924 yılında kabul edilen köy kanunu ile devletin elinin uzanamadığı kırsal bölgelerin, istihbari anlamda kontrol edilmesini amaçlayan, günümüz koruculuğunun ilk örneğini görebileceğimiz, bir sistem inşa edildi. Aynı dönemlerde Kürdistan'daki birçok ayaklanma ve katliam sırasında devlet ile işbirliği içinde olan Kürt aşiret milisleri de kullanıldı. Bunun yanında Osmanlı Genç Derneklerine benzer biçimde izcilik örgütlenmeleri ve eğitimin militarizasyonu ile gençler ve daha geniş anlamıyla toplum bir bütün olarak (para)militarize edildi.[9]

1950'li yıllarda, çok partili sisteme geçilmesiyle birlikte, devlet idaresinde önemli bir kırılma gerçekleşti: Bir tarafta devletin resmi kurumlarını idare eder gibi görünen hükümetler, diğer tarafta ise resmi olmayan (popüler adıyla derin devlet de denilen) gerçek iktidar güçleri. 1950 öncesi devletin tüm kurumları M. Kemal ve ardından İnönü'nün kontrolündeydi. Fakat çok partili sisteme geçişle güçler ayrılığı ihtiyacı doğunca ikili bir sistem oluştu ve ikisini birbirine bağlayan kurum ise MGK oldu. Aynı yıllarda başlayan soğuk savaşta Batı blokunun güvenlik kurumu olan NATO'ya üye olundu. Aynı yıl Amerika'nın Türkiye'deki askeri yardım kurumunun desteğiyle 1952 yılında Özel Harp Dairesi (ÖHD) olarak da bilinen Seferberlik Tetkik Kurulu, Amerika'ya gidip eğitim gören subaylar tarafından kuruldu.[10] NATO, benzer gizli örgütleri 'komünist Sovyet tehdidine' karşı diğer üye ülkelerde de oluşturmuştu. Eski subaylardan ve ÖHD'nin eski komutanlarından Kemal Yamak anılarında bu süreci tüm ayrıntıları ile anlatmaktadır.[11] Eski generallerden Sabri Yirmibeşoğlu 6-7 Eylül İstanbul pogromunun başarılı bir ÖHD operasyonu olduğunu itiraf etmişti. 1950'lerin sonlarında Kıbrıs'taki siyasal çatışmalar arttığında, ÖHD örnek alınarak Türk Mukavemet Teşkilatı adıyla benzer bir paramiliter grup kurulmuştu.

1960'larda Türkiye'deki sol hareketin yükselişi ve yine 1970'lerde Kürt siyasi partilerin ortaya çıkışıyla birlikte devlet yanlısı İslamcı (MTTB, Akıncılar, Komünizme Kaşı Mücadele Dernekleri) ve radikal milliyetçi (ülkücüler) gençlik grupları paramiliterleştirilerek, bu muhalefetim karşısına çıkarıldı. 1968 yılında daha sonra MHP adını alan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi komando kampları kurmuş, bu kamplarda binlerce radikal milliyetçi/ülkücü genç silahlı ve ideolojik olarak eğitilmişti.[12] 1970'lerin ikinci yarısındaki iç çatışmalarda Alevilere karşı yapılan pogromlarda bu gruplar ciddi anlamda kullanıldı, bir kısmı da 1980'lerin ortalarından itibaren Özel Tim olarak Kürdistan'daki çatışmalara gönderildi ya da gönüllü olarak gittiler.

[9] Murat Belge, *Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye*, 2nd ed, İletişim Yayınları, 1679. Murat Belge Toplu Eserleri ; 15 (İstanbul: İletişim yayınları, 2012).
[10] Mehtap Söyler, *The Turkish Deep State: State Consolidation, Civil-Military Relations and Democracy* (Routledge, 2015).
[11] Kemal Yamak, *Gölgede Kalan İzler ve Gölgeleşen Bizler* (İstanbul: Doğan Kitap, 2009).
[12] *Ülkücü Komando Kampları: AP Hükümetinin 1970'te Hazırlattığı MHP Raporu* (Kaynak Yayınları, 1997).

1984 yılında PKK'nin silahlı mücadeleye başladığını ilan etmesinin hemen ardından, devletin buna karşı ilk tedbiri 1985 yılında koruculuk sistemini kurmak ve özel timler oluşturmak olmuştu. Ardından 1980'lerin ikinci yarısında JİTEM 'in kurulması, bu grupların ilk olarak istihbarat amaçlı oluşturulduğunu gösteriyordu. Daha doğrusu kitle ile gerilla hareketi arasındaki bağın koparılması amaçlı istihbari faaliyetler için bu gruplar oluşturuldu. Fakat 1991 yılından itibaren özellikle Sovyetlerin yıkılması ve Körfez Savaşı ile birlikte devletin tehdit algısının yenilenmesi, geleneksel ordu yapısının daha mobilize bir forma dönüştürülmesi, terörlerle mücadele kanunun çıkarılması gibi birçok siyasi ve askeri dönüşüm gerçekleşti. Devlet kurumlarındaki bu dönüşüm, yoğun şiddet merkezli yeni bir stratejinin benimsenmesine neden oldu ve paramiliter grupların en yoğun kullanıldığı yıllar oldu. 1991 sonrası, JİTEM, Özel Tim, Korucular, Hizbullah ve bu gruplar kadar bilinmeyen farklı paramiliter güçlerin her açıdan kullanıldığı bir dönemdi.[13] Yine aynı süre zarfında, bu paramiliter grupların varlığı ile bağlantılı olarak faili meçhul cinayetler, yargısız infazlar, zorla kaybetmeler, işkence ve köy yakmalar gibi şiddet yöntemleri öne çıkmaktadır. 1990'lı yılların ortaya çıkardığı bir diğer olgu ise paramiliter gruplar ile devletin resmi güvenlik güçleri arasındaki sınırın belirsizleştiği hangi grubun paramiliter hangi grubun resmi birlik olduğunun ayrımının kalmadığı ve bunun bilinçli bir siyaset olarak yürütülmesidir. Dolayısıyla 1980'lerde ağırlıklı olarak istihbari amaçla kullanılan paramiliter gruplar, 1990'ların başından itibaren ölüm timlerine dönüştürülmüştür. Bu sebeple 1991-1996 yılları arasındaki dönemi devletin paramiliterleşmesi olarak adlandırmak uygundur.

1990'ların ardından şiddetin en yoğun yaşandığı dönem ise 2015-16 yılları oldu. Kent çatışmalarında paramiliter gruplar isimleri ve formları değiştirilerek (JÖH, PÖH, Esedullah vb), ve ayrıca 1990'lara göre kapasiteleri artırılarak bu zaman dilimi içinde yoğunca kullanıldı. JÖH ve PÖH, 1990'larda köy yakmalarıyla bilinen ve yasallık ile gayri yasallık arasındaki gri alanda yer alan Kayseri ve Bolu komando tugaylarını anımsatmaktadır.[14] 2015-16 yılları binlerce kişinin yaşamını yitirdiği, yüzbinlerce kişinin devlet tarafından zorla göçertildiği, ondan fazla yerleşim yerinin yerle bir edildiği bir dönemdi. İnsan hakları üzerine çalışan STK'ların hazırladığı raporlarda ve basında, Arapça konuşan silahlı kişilerin çatışmalarda kullanıldığı tartışıldı.[15] 2016'daki darbe girişimi sırasında da bu grupların kullanıldığına yönelik benzer iddialar ileri sürüldü. Kürt kentlerinin yıkımı ve darbe girişimi sırasında kullanılan bu paramiliter yapıların, Suriye iç savaşında Türk devletine yakın silahlı gruplardan devşirildiğine yönelik birçok iddia gündeme getirilmiştir.

Bunlara ek olarak toplumda da ciddi bir paramilitarizasyon siyaseti izlendi. Basına da yansıyan Suriye iç savaşında yer almış kişilerin kurduğu Halk Özel Harekat, yine yasalaştırılarak yürürlüğe giren Bekçilik sistemi, Meral Akşener'in gündeme getirdiği SADAT'ın, ülkenin çeşitli yerlerinde eğitim kampları kurarak sivillere silahlı eğitim verdiğine dair iddiaları,

[13] İsmet Berkan bir yazısında MGK belgelerinde özellikle Kürt iş adamlarının öldürülmesinde kullanılan paramiliter grupların oluşturulma kararının 1993 yılında alındığını belirtmektedir. Berkan, İsmet. 'Gladio'ya MGK Onayı.' Radikal. December 6, 1996.

[14] "Weapons Transfers and Violations of the Laws of War in Turkey" (United States of America: Human Rights Watch, November 1995), https://www.hrw.org/legacy/reports/1995/Turkey.htm.

[15] Elçin Yıldıral, "Esedullah Timi ile İlgili Vahim İddialar: Ankara'ya Bağlılar," *Birgun*, November 17, 2015, https://www.birgun.net/haber/esedullah-timi-ile-ilgili-vahim-iddialar-ankara-ya-baglilar-95315.

toplumun milliyetçi ve İslamcı kesimlerinin de dahil edilip paramiliterleştirildiği yeni bir güvenlik konseptinin yürürlüğe sokulduğunu işaret etmektedir. Bunun yanında devleti yöneten elitlerin parçalı olması, yarı resmi veya gayri resmi farklı silahlı birlikler üzerinde kontrollerin olması, şiddet tekelinin bir grubun veya hükümetin elinde olmadığı ve her kesimin kendi paramiliter grubunu kurmaya çalıştığını göstermektedir.

Türkiye'de 1950 sonrası için, devletin resmi silahlı güçleri ile paramiliter grupların iç içe geçtiği ve devletin paramiliterleşmesi olarak adlandırılabilecek üç dönemden bahsedilebilir: 1975-1980 arası siyasal şiddet dönemi; 1991-1996 arası Kürdistan'daki şiddet dönemi ve 2015 sonrası dönem. Fakat 2015 sonrası devletin ve toplumun paramiliterleştiği ve bunun uzun vadeli bir siyaset olarak kurgulandığı bir dönem olarak önceki dönemlerden farklıdır.[16] Zira, 1970'lerde ve 1990'larda devlet kurumları paramiliter gruplarla ilişkilerini reddediyordu. Eylemleri, kontrol dışı güçlerin gerçekleştirdiğini söyleyerek herhangi bir sonuca ulaşmasa da davalar açabiliyordu. Fakat 2015 yılından itibaren hem paramiliter gruplar meşrulaştırılıyor, hem bu grupların uyguladıkları şiddet cezasızlık zırhıyla dokunulmaz kılınıyor, hem de bunu açık biçimde tüm topluma yayarak bir paramiliter rejim oluşturuluyor. Bununla birlikte, bu yeni rejimde farklı ülkelerdeki çatışmalara çeşitli paramiliter gruplar ihraç ediliyor. Çatışmaların olduğu diğer ülkelere gönderilen bu grupların paralı askerlerden farkı, sadece ekonomik çıkarlar için değil eylemlerinin ideolojik bir arka planının ve motivasyonunun da olmasıdır.

Eski Gelenek Yeni Maske

Geç Osmanlı ve Cumhuriyet tarihinde özellikle yönetici elitler tarafından iç düşman olarak tanımlanan etnik, dini ve sınıfsal gruplara karşı paramiliter gruplar kurmak ve kullanmak bir süreklilik kazanmış ve gelenek halini almıştır. Devletin gölge gücü olarak tanımlanabilecek paramiliter geleneğin sürekliliği, üçlü bir sacayağı üzerinden şekillenmektedir: ilki kişilere bağlı bir süreklilik, ikincisi kurumsal süreklilik ve son olarak ideolojik süreklilik. Dolayısıyla bu grupların devletin yönetici elitleri tarafından sadakat, ideolojik yakınlık ve sonuç alıcılık açısından resmi silahlı birliklerden daha güvenilir kabul edildiği söylenebilir. Devlet kurumlarının belli dönemlerde bir bütün olarak paramilitarize olması ise bu grupların sahip olduğu ilişkiler ağının bir ahtapot gibi her tarafa uzanması ve siyaseten karar alma süreçlerini etkileyecek hatta belirleyecek dereceye gelmesi nedeniyledir. 2015 yılı sonrası devlet ve toplumun paramilitarizasyonu da bu minvalde okunabilir. 2015 sonrasını önceki dönemlerden ayıran temel noktalardan biri, paramiliter grupların yönetici elitler tarafından sistematik olarak Türkiye sınırları dışına da gönderilmeleridir. Bir taraftan yeni paramiliter formlar oluşturulurken bir taraftan da SADAT eliyle güvenlik danışmanlığı adı altında paralı askerlik sitemi de kurumsallaştırılmaktadır.[17] Fakat bu paralı askerliğin paramilitarizm ile teması, önemli bir ideolojik motivasyona sahip olmasıyla bağlantılıdır. Diğer bir ifadeyle, paramilitarizm ideolojik, paralı askerlik (mercenaries) ise pür ekonomik bir alanda yer alır.

[16] Bozarslan: 90′lara Kıyasla Paramiliterleşme Arttı, interview by Hamit Bozarslan (Gazete Duvar, October 30, 2020), https://www.gazeteduvar.com.tr/prof-dr-hamit-bozarslan-90lara-kiyasla-paramiliterlesme-artti-hizlandi-ve-derinlesti-haber-1503107.

[17] Alexandre del Valle, "Les Milices Islamistes Internationales de La Turquie d'Erdogan," accessed October 11, 2020, https://www.atlantico.fr/rdv/3592382/les-milices-islamistes-internationales-de-la-turquie-d-erdogan-societes-militaires-privees-alexandre-del-valle.

Türkiye'nin yurtdışına yolladığı gruplar ikisinin arasında ama paramlitarizme daha yakın bir yerdedir. Dolayısıyla 2015 sonrası devletin ve toplumun paramilitarizasyonu, eski bir geleneğin modernize edilmesi, gayri resmi olarak benimsenmiş bir siyasetin meşrulaştırılması ve alenileştirilmesidir.